

Postmodern ve Unisex Bir Mafya Dizisi Örneği: Çukur

Aydın AKTAY*

Özet

Baba filmleri serisi ile Çukur dizisindeki benzerlikler oldukça ilginç. Karakter ve kurgu uyarlamaları da dikkat çekici. Mahallelilik, kentsel çöküntü merkezleri, aile, kimlik ve aidiyetin, küreselleşmenin ve kültürünün kaleleri olan kentlerde/metropollerdeki can çekişen son mekanlarını: Koçovalılar Mahallesi. Çukur örneği üzerinden ele alan bu çalışmanın ilk adımı bir doktora tezi çalışması olan "Seçkinleştirme Karşısında Kimlikli Mekanlar/Bariyer Semtler: İstanbul Tophane Semti Örneği" üzerineydi... Konu bu kez, küresel kültüre ve kentlilik bilincine karşı Çukur. Yani Koçovalılar Mahallesi konumlandırılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Kimlik, Mekân, Kimlikli Mekanlar, Aidiyet

Abstract

The similarities between "The Godfather" movies series and the "Çukur" series are quite interesting. The character and fiction adaptations are also remarkable. The first step of this study, which deals with neighborhoods, urban depression centers, family, the last dying places in cities/metropolises that are the strongholds of identity and belonging, globalization and culture: Koçovalılar Neighborhood: Çukur, which is a doctoral thesis study; "Spaces with Identity/Barrier Neighborhoods in the Face of Elimination: The Case of Istanbul Tophane Neighborhood..." This time, the subject is Çukur against global culture and urban consciousness. In other words, Koçovalılar District is located.

Keywords: Identity, Space, Places with Identity, Belonging

Giriş

The Godfather'ın Corleone'sine Karşı İdris Baba'nın Koçovalıları

Dizi, "Baba" filmleri dizisinden uyarılma birçok kurgu ve karaktere sahip. Baba filmleri serisinde Corleone ailesine ihanet eden, zayıf karakterli, korkak bir evlat vardı, adı Fredo'ydu. Çukur Dizisinde ölü mü gerçekleşen Selim bu dizide onu canlandırmış aslında, ama daha uzun ve etkin; daha zeki/sinsi bir karakterle kendisine rol biçilmiş... Baykal ile iş birliği; mahalleye, aslında babasına ihaneti, Sollozzo ile Fredo'nun ilişkisine benziyor. Ama Selim dizide, Fredo'dan daha zeki, daha uzun ömürlü ve daha etkin bir rol oynuyor farklı olarak.

Bu arada, ailenin başına ilk geçen evlat olan Kahraman karakteri tam bir sokak adamı, Baba filmindeki Santigno'dan uyarılma, kısa sürede öldürülmüştü, Kahraman da öyle...Yerini alan Filmdeki adı ile Sunny agresif bir başka ağabey, tez canlı. Hesap kitap yok, mermiye kafa atan cinsten, Cumali gibi. Bu dizide Sunny karakteri, Cumali ile hayat bulmuş fakat Sunny'den farklı olarak Cumali'nin ömrü uzatılmış, O'nun yerine Kahraman karakteri erkenden mevta... Ailenin eğitilmiş, uçarı, hümanist genci Al Paçino, malumunuz bizim Yamaç Koçovalı, bu yüzden kısa sürede ailenin başına geçme fırsatı buluyor. Sicilya kökenli Amerika'daki İtalyan Mahallesiinde yaşayan Corleone ailesinin hikayesi, İstanbul'da Kürt İdris¹ namıyla da bilinen İdris Baba'nın ailesi Koçovalılar üzerinden Çukur'da hayat buluyor. İtalyan Mahallesiini kuran Don Vito Corleone gibi İdris Baba da İstanbul'un kentsel çöküntü bölgesi olan Fener-Balat arasına sıkışmış "Çukur" namı mahallenin kurucusudur.

Çukur Dizisinin Söylem Analizi

Sınıf altı hayatların, evsizlerin, kâğıt toplayıcısı ve hurdacı olarak hayatta kalma mücadelesi verenlerin bu durumlarının arkasındaki geçmiş, bu geçmişi inşa eden dramlar ve acılar Çukur dizisinde "Kara Kuzular" örneği üzerinden gösteriliyor. Toplumsal dışlanmaya maruz kalan ve bunun hıncını yerleşik değerler sisteminden çıkartmaya çalışan örgütlü bu sokak çocuklarının hikayesi, gerçeklikten bazen çok kopuk olsa da, uçuk kaçık aksiyon sahneleriyle yansıtılsa da dikkate

¹ Kürt İdris, 50'li yıllardan 80'li yılların başına kadar İstanbul'da nam salmış Doğu kökenli bir kabadayıdır. Yeraltı dünyasında oldukça namlı ve saygın bir isim aynı zamanda eski nesil kabadayı kültürünün son temsilcilerindendir. Her ne kadar etnik kimliğine dair bir gönderme yapılmasa da muhtemelen dizideki "İdris Baba" tiplemesinin de esin kaynağıdır.

değer bir tasvir yapılıyor... Öte yandan, yerleşik değerleri, aile olmayı, semt kimliğine sahip olup aidiyet kurmayı, toplumsal bütünleşmenin dış tehditler karşısındaki önemini, semt insanların bu tip tehditler karşısındaki topyekûn bütünleşmesini “mahallelilik” kavramı üzerinden gösteren bir kurguya da sahip Çukur... Her şey, bu Çukur’un bekası için adeta feda ediliyor... Aslanan Çukur’dur yani... Modern-Ulus devletleri kuran ve korumaya azimli motivasyonu, küçük ölçekte bir mahalle olan Koçovalılar mahallesinde fazlasıyla görmekteyiz bu dizide...Yine marjinal bir topluluk üzerinden ve metropoldeki çöküntü bölgelerinden bir mekân üzerinde kurulu ‘Çukur’ diye bir semt üzerinden gösteriliyor tüm bunlar...

Eski İstanbul mahalle kabadayılarının toplumsal değişim sürecine ayak uydurma, uyum gösterme çabalarına ve bu yolda artık ailenin yeni okumuş bireylerine işleri nasıl devrettikleri de ilginç bir geçiş süreci... Bu geçiş süreçlerini kırdı ve küçük şehirlerinde eşrafı temsil eden ama büyük şehirlerde işlerini okumuş genç eğitilmiş çocuklarına devreden Anadolu tüccarlarında da görmüştük... Kabadayılıktan mafyalığa evrilme süreci, gecekondu kent(sel)leşme sürecine; gelenekten modernliğe geçiş sürecine benziyor. Her daim bunalımlı her daim kaotik...Çukur Dizisinde Durkheim’in “dinamik yoğunluk” dediği geçiş dönemlerinde sık rastlanan bu tarz anomi, suç, şiddet, intihar, norm dışı davranışlar üreten kaoslar var... İlerleyen zamanlarda modernleşme sürecini holdingleşme, şirketleşme ile sonlandıracağı öngörülen bu hikayenin kahramanı ise eski nesil kabadayılardan İdris Koçovalı’nın oğlu Yamaç’tır... Okumuş, eğitilmiş bir kimya mühendisi kendisi, müzikte “Rock and Roll” tercihiyle, gitar çalma yeteneğiyle aile bireylerinden çok farklı bir tiplene... Dizide yaşanan beklenmedik gelişmeler nedeniyle ailesini geleceğe uyumlu taşıyacak, yeniden organize edecek işlerin yeni öncüsü olmak zorunda kalmış ve geçmişini, hayallerini bunun için ertelemek zorunda kalmış birisi...Diğer abilerinin ve mahallede kendilerine ölümüne sadık adamları ile merkezin beyaz efendilerine meydan okuyup merkeze yürüme azminde işe koyuluyor...²

² Burada “The Godfather” dizisinden apartma bir kurgu var. Bu dizide bilindiği gibi, Marlon Brando, (filimde “Baba” rolündeki Don Vito Corleone) ailesinin sağlık sorunları ve yaşlılık nedeniyle emekliliğe ayrılıp oğluna tahtını bırakıyor, fakat bu en büyük oğlu, kısa sürede öldürülünce, yerini bu taraflarda bezi olmayan, Hukuk okuyan, romantik ilişkiler ve ilgiler içindeki en küçük oğul Al Pacino alıyor. Böylece Al Pacino, Corleone Ailesinin yeni lideri oluyor. Çukur Dizisindeki Yamaç karakteri tam da buna denk düşen bir tiplene, Kimya Mühendisliği okumuş ve Koçovalılar Ailesine dahil olması benzer bir kurgu ile gerçekleşiyor...)

Ailenin bu yürüyüşünün önünde güçlü bir set olarak duran amansız düşmanları olan Baykal tiplmesi ile Cengiz Erdenet Ailesi, bu aileden çok önce modernleşmiş ve adeta bu yeraltı dünyasında vesayet oluşturmuş beyaz mafya liderleri. Bunlar tarafından Koçovalılar ailesi ve Çukur Mahallesi, ayaktakımı olarak algılanıyor ve her fırsatta aşağılanıyor. Kendilerini elit ve İstanbul'un gerçek sahipleri olarak adeden bu ailelerin, Koçovalılar ailesi ve Çukur'un insanları karşısında takındıkları bu aşağılayıcı tavır, Corleone ailesinin, karşılaştıkları bazı WASP tipi Amerikan mafya aileleri tarafından Sicilya'lı kökenleri nedeniyle aşağılanmalarına benziyor. Dizinin bazı bölümlerinde Yamaç Koçovalı'ya estetik, sanat gösterileri sunan Çağatay Özdemir ve babası Cengiz Erdenet'in elitist tavırları, Baykal Bey'in tavan yapan ego gösterileri dikkatle izlendiğinde bu durum daha net görülür. Bunun aksine Koçovalılar ailesinin kendi semt insanlarıyla birliktelikleri, dayanışma içinde kocaman bir aile görüntüsü vermeleri de dizideki kültürel, sınıfsal çatışmaların besleyici öğelerini oluşturuyor. Bu birliktelik ruhu aynı zamanda merkezdeki bu elitist, jakoben sınıfın elindeki imkanlarını ele geçirme güdüsünü ve yürüyüşünü de motive ediyor. İbni Haldun'un meşhur Bedevi-Hadari dikotomisi ile hatırlanması gereken bu durum, bir mahalle asabiyesi temelinde organize olan medenilere karşı bir Bedevi yürüyüşüdür aslında.

Dizi aşama aşama bu yürüyüşü ya da yolculuğu ve karşılıklarına her aşamada daha spesifik bir halde çıkan Koçovalılar ailesinin rakiplerini ve onlarla girilen mücadeleleri konu ediniyor. Öyle ki, artık bu ailenin ve Çukur'un rakibi uluslararası mafya düzenidir...³ Çukur dizisinin suç, aile, kent sosyolojisini ilgilendiren pek çok yönü var... Göç, modernleşme, değişim sosyolojisi ve sosyal psikoloji alanında da değerlendirilecek önemli temaları da... Semt kimliği, aidiyetler, mekân ayrışması ve paylaşması üzerine; kentsel dışlanma ve kentsel çöküntü bölgeleri ile ilgili hayatlardan izler de çok güçlü... Çukur'daki gündelik hayat hikayeleri, yaşamlar ve mücadeleler; davranış örüntüleri ve ilişkiler Pierre Bourdieu'nun "Eşitsizliğin sürekliliği ve yönetimi" kavramsallaştırmasına ek olarak, "Habitus", "Oyun" ve "Alan" kavramları ile oluşturduğu tezlerine bolca malzeme de sunuyor.⁴

³ Bu yolculuk, 80'li yıllardan bu yana kabuğunu kırıp dünyaya açılmaya çalışan Türkiye'nin yolculuğuna ne kadar da benziyor. Geldiğimiz noktada artık karşımızda uluslararası siyasal ve ekonomik lobileri ve merkezleri kendisine rakip belleyen bir Türkiye var ve dünyadaki her tür adaletsiz dağılımın hesabını soruyor." -Dünya beş'ten büyüktür..." diyerek.

⁴ "Habitus, belirli türde yer ve koşullardaki toplumsal deneyimlerimizin bir sonucu olmasının yanında, zihnimize taşıdığımız (dil, etnisite, vb.) sürekli eğilimler setini ifade eder. Belirli durumlar ve tecrübelerimiz, dünyaya, bilgi ve kaynaklara yaklaşımımızı derinden etkiler.

Tophane’de kentsel mekânın paylaşılması sorununu ele alan doktora tezimde⁵ semtlerin insan kişiliği üzerindeki kimlik ve aidiyeti nasıl inşa ettiğinin izlerini sürerken hissettiğim heyecanı ve ilgiyi Çukur Dizisini izlerken aynısıyla hissediyorum.

“-Ailen seni korur, gerektiğinde sen de aileni korursun/korumalısın...”

“-Çukur Evimiz, İdris babamız...”

Bu tip sloganlarla; kardeşlik, aile olmak, baba, anne olmak temalarının dizide bolca işlendiği görülüyor.

“İnsan mı devlet, devlet mi insan içindir?” Sorusuna verilen 3 cevap son yüz yılın üç büyük ideolojisini doğurdu. Yüzyılın başında “birey ve toplum devlet içindir” cevabı, ulus devletlerin ulus kimliğini inşa sürecinde faşist yönetim biçimlerini yarattı. Bu düzene zaten Durkheim sosyoloji ile, Hölderlin Şiirle, Nietzsche felsefeyle can suyu taşıyordu. Organik bütünlük ve bu bütünlüğe kolektif bir şekilde aidiyet ustaca bir söylemsel inşa düzeniyle ve kolektif bir bilinçle oluşturuluyordu. Yüzyılın ortasından sonuna doğru (1989’a kadar) soğuk savaş ve sosyalist ideolojinin estirdiği rüzgârın etkisiyle, eşitlikçi bir toplum talebine karşılık olacak bir konsepti sağlayacak olan devlet mekanizması toplum için araçsallaştırıldı. “Devlet toplum içindir...” fikri benimsendi. Sosyalist hayat görüşü böylesi bir siyasal düzeni vaat ediyordu. *Perestroyka* sonrası ve Berlin Duvarının yıkılmasıyla Liberal hayat düzeni hâkim olunca, devlet sadece bir hizmetçi mesabesine sokuldu. Artık toplum da yoktu devlet de... Sadece birey ve onun hak ve özgürlükleri vardı. Devlet ve toplum sadece bu zeminin oluşmasının hizmetçisiydiler. Kısaca, artık “devlet, birey içindir...” fikri, siyasal düzen organizasyonlarına yön veren bir paradigma oldu. O gün bu gündür, büyük yapılar (devlet, din, aile, toplum, cemaat gibi...) küçülerek çözüldü, net kimlik iddiaları göreceliliğe teslim oldu, aidi-

Böylece habitus, bireyin içinde yer aldığı toplumsal bağlamın etkisini harekete geçiren bilişsel ve güdüsel bir mekanizma haline alır. Nesnel bağlamın karşılıklı ilişkileri ve dolaysız etkinlik durumları habitus aracılığıyla geri getirilir ve oluşturulur. Toplumsalın oluşumunda merkezi belirleyici unsur olan habitus, grup/sınıf türdeşleşmesini yapılaştırırken, eş zamanlı olarak kişiye bir dizi kimlik yükler. Böylece kişi bir sosyal grup veya sınıfın üyesi olarak birtakım düşünce ve eylem eğilimleri yapısı edinir. Bu edinme sürecinde aktörün gerçekliğini sorgulamadığı ve onun şeylere dair deneyimlerini yapılandıran zihinsel ve davranışsal bir sete benzeyen habitus, Bourdieu’nün pratik kuramının inşasında hayati öneme sahip olan bir kavram statüsüne yükselir” (Palabıyık, 2011:129).

⁵ “Kentsel Mekânın Paylaşılması Sorunu: Beyoğlu/Tophane Örneği” adlı bu tez, 2020’de Tezkire Yayınevi tarafından “Seçkinleştirme Karşısında Bariyer Semtler/Kimlikli Mekanlar” adıyla yayınlanmıştır.

yetler bir anlam ifade etmemeye, geçmişle bağlar yok olmaya başladı. Böylece kimliksiz, tarihsiz, aidiyetsiz bir dünyanın temelleri oldukça güçlü bir şekilde oluşturulmuş oldu. Türkiye'nin son 35 senelik göç, modernleşme ve kentleşme serüvenini takip ettiğimizde, bu değişim ve dönüşümün sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik sonuçlarını çok iyi görebilmekteyiz. Özal ile başlayan bu süreç şimdilerde AK Parti ile birlikte hızla devam ediyor, edecek de. Çukur Dizisinde ise sanki tüm bunlar hiç olmamış hiç yaşanmamış gibi büyük yapılara, aidiyetlere ve keskin kimliklere ciddi bir vurgu var. İstanbul'un göbeğinde, kent merkezinde bir çöküntü bölgesi olan Fener- Balat etrafındaki bir mahalle, kapitalizmin yerleşik ve müstahkem kabullerine yine kapitalizmin metropolünde adeta meydan okuyor.

Her ne kadar sıra dışı bir aile bağı (mafya, alt kültür mekânı, mahallelilik kavramları) üzerinden bu temalar işlense de aidiyet, kimlik gibi küresel dünyanın kültür endüstrisi yoluyla içdiş ettiği kavramlara bu şiddette yapılan vurgular sanki küreselleşmenin kimliksizlik, aidiyetsizlik üreten felsefesine karşı bir başkaldırı mahiyetindedir. Delikanlı olmak, mahalleli dayanışması, komşuluk ve yüz yüze samimi ilişkilerin sosu da bu anlamda dizide bolca yediriliyor.

Çukur'un Sıradışı Ahlak Anlayışı

Corleone Ailesi ile Koçovalılar Ailesi arasında birçok paralellik kurmak mümkün bir de ayrıştıkları noktalar da var... Koçovalılar'ın aynı zamanda tüm mahalleliye kabul ettirdikleri ilginç bir değerler sistemi var. Her tür yasa dışı işlere girişen mahallenin, İdris Koçovalı'nın tayin ettiği kırmızı çizgisi, uyuşturucu işine asla girmemek, mahalleye katiyetle sokmamak şeklindedir. Bunun dışında Bar, pavyon önlerindeki fedailerin, buralardaki garsonların, valelerin hatta konsomatrislerin insan kaynağı ya da hamisi Çukur Mahallesi. Oto yıkamacılık, hurdacılık gibi alt sınıf tarzı işler ile silah satışı, çek senet tahsilatı, hırsızlık gibi birtakım gayri meşru geçim yolları da ailenin ve Çukur'un kontrolünde. Aynı zamanda İstanbul'un el altından silah temini de sağlanıyor. Değerli taşların kaçak yollardan nakliyesi ve temini de bu ailenin kanatları altında. Bu konuda ahlaki açıdan bir rahatsızlık olmadığı gibi oldukça da meşru görülüyor.

Dizide sürekli fakir fukaraya, garip gurabaya kol kanat geren dayanışma ruhu işleniyor. İdris Baba, cemaatle kıldığı namaz sonrası

restaurantta soluğu alıp rakı ve mezesiyle sabahlıyor. Türk tarzı dindarlığın aslında sıradan bir görüntüsü deyip geçebiliriz buna çünkü Çukurova, Ege, Trakya’da bu tip bir gündelik hayat sosyolojisi, dindarlık anlamında oldukça görünürdür.

Sultan Ana tiplmesi de sıra dışı dindarlık temsili olarak oldukça garip. Bir bakıyorsunuz namaz kılan kuran okuyan bir Sultan Ana var karşınızda bir bakıyorsunuz rakı sofrasından da geride kalmayan biri olarak da... Dizide bu tip zıtlıklar, tuhafliklar gerçekten çok dikkat çekici.

İdris Baba’nın, Bülent Ersoy ile ilginç bir dostluk ilişkisi de var, devrinin sanat dünyasıyla kurduğu tuhaf ilişkiler, yakınlıklar flash backlerle yansıtılıyor. Cumalı’nın pavyonda çalışan konsomatris 3 çocuklu Yıldız’ı bu haliyle bile eş olarak düşünebilmesi de bu tarz tutucu kişilik profiline pek uymasa da Sultan Ana’nın garip muhafazakâr tutumu nedeniyle beklendik veto gerçekleşiyor. Çukur’un, A takımına kabul töreninde de ilginç dini söylemlerle gerçekleşen ritüeller var. Çukur ehlinin birbirlerini kabulde kullandıkları “essalamun aleyküm” ifadesi de sık rastladığımız örneklerden. Bu tip kapalı toplumların kendi özel dünyalarında kullandıkları ezoterik söz ve semboller bu topluluğun aidiyet bağlarını da kuvvetlendirici, pekiştirici bir işlev görüyor.

Bunun dışında “The Godfather” dan farklı olarak Çukur dizisinde engellilerin hayat içindeki durumları, sorunları da didaktik bir biçimde sosyal mesajlarla yansıtılıyor. Aliço tiplmesi, son dönemlerin yaygın rahatsızlıklarından birisine işaret ediyor: Otizm. Otistik bir bireyin gündelik hayatının tüm kesitlerinde karşılaştığı zorlukların anlatılması dışında buna dair farkındalık da işlenmiş. Engelliliğe dair hikayeler otizm ile sınırlı değil, gece gündüz penceresinden Çukuru izleyen, babasının annesiyle yalnız bırakarak terk ettiği tekerlekli sandalyeye mahkum Aykut ve futbolculuk hayali kurarken araba kazasıyla tekerlekli sandalyeye mahkum kalan Cenk üzerinden de onlara mahalle(li) nin nasıl sahip çıktığı, gündelik hayatlarında yaşadıkları zorluklarla birlikte anlatılan ilgili hikayeler de var. Duvar yazılarıyla verilen kadına şiddete ve engellilere dönük duyarlılık ve farkındalık üretme amaçlı mesajlar bazen doğa ve çevre kirliliği, cinsel istismarlara ve önemli gün, kişi ve kurumların hatırlatıldığı mesajlarla da çeşitlendiriliyor.

Toplumsal birlik ve beraberliğin önemine dair vurgular, özdeyişler Çukur’un duvarlarını süslüyor. Çukur’un bir de orijinal müzikleri de en az “The Godfather”daki meşhur melodiler kadar akılda kalıcı.

Bir zamanların Kurtlar Vadisi, Deli Yürek, Ezel gibi dizilerin kamuoyunda en çok topladığı eleştiri içerdiği şiddet sahneleriyle ilgiliydi. Aynı zamanda dizilerin başrol oyuncularının yaşadıkları şatafatlı hayat, giyim kuşam tarzları, her şeye silah ve güç yoluyla kısa sürede ulaşma tarzları ergen gençlere kötü rol modellik yaptırıyor endişesi ve eleştirileriyle karşılanıyordu. Çukur bu anlamda bu hedeflere ve hayatlara kolayca ulaşma konusunda çokça cömert değil, Koçovalılar ailesi ve Çukur'un başlarına gelmeyen kalmıyor. Çukur'daki hayat içinden çıkılması gereken ama çıkılamayan bir hayat olarak adeta bir kader kurbanlığı olarak resmedilmekle birlikte Çukur'u ayakta ve hayatta tutan değerler sistemine dair güçlü bir gönderme var. Bu gönderme nedeniyle de tüm mahallelide olağanüstü bir kolektif bilinç ve dayanışma ruhu sergileniyor. “-Sen Çukur'dan çıkarsın ama Çukur senden çıkmaz...” gibi bir kaçınılmaz kader gibi resmediliyor Çukur. Selim'in ölürken söylediği son söz de budur.

Çukur Sembolü ile Pekişen Kimlikler ve Aidiyetler

“İnsan, dünyayı ona yüklediği anlamlar çerçevesinde algılar.” Mead ve Blummer gibi önemli Sembolik etkileşimcilerin kuramlarının meşhur kalkış noktası bu önermedir. Buna göre insan, çevresini, olayları durumları, zamanları, mekanları, ilişkileri, kişileri ve kurumları onlara yüklediği anlamlar çerçevesinde algılar. Bu algı da somut sembollerle içeriklendirilir ve bu sembollere bambaşka değerler ve anlamlar yüklenir.⁶ Çukur işareti de başta İdris Koçovalı'nın sonra da ortak bir yüklemeye mahallelinin güçlendirdiği kolektif bir bilinçle yükledikleri anlam içerikleriyle dolu bir sembol. Omuzlara, enselere, kalbin üstüne, ayak ve kol bileklerine dövme ile kazıyarak ve bunun üzerinden

⁶ Sembolik etkileşimcilik son zamanlarda sosyal hadiseleri, kurumsal yapıları, sosyal ilişkilerin ve sosyal kavramların nesnel durumunu anlamada, yorumlamada oldukça başvurulan bir yaklaşım yöntemi. İnsanlar gündelik etkinlikleri içerisinde her şeyi anlamlandıran bir varoluş düzeyinde yaşarlar. Anlamlar ise her zaman karşılaştığımız nesnelere, şeylerin kendinde, nesnel anlamlarına göre belirlenmiyor. Yani ortada herkes için aynı şekilde anlaşılması gereken bir anlam, bir metin yok. İnsan özelliğine vurgu yapan bu yaklaşım doğal olarak sosyoloji disiplini içerisinde sosyal psikolojiye de en yakın temas noktasını oluşturuyor. Sembolik etkileşim kuramına göre hayatımızda karşılaştığımız bilimum şeyler ile bu şeylere atfettiğimiz anlamlarla simgesel varlıklara dönüşürler ama bu simgesel varlıklarla bireyin etkileşimi dinamik bir süreç olarak cereyan eder. Bir simge ya da sembol, bir nesneyi veya olayı sadece temsil etmez aynı zamanda onu belirli yerlere doğru tanımlar. Bu tanımlarla da belli bir alana sıkıştırıp sınırlandırır da. Mead'e göre bu yüzden, “benliğimizin bu özelliği sayesinde dışarıdan kendimize bakabilme, başkalarının gözünden nasıl görüldüğümüze dair bir imkân elde ederiz” (Öztürk, 2018: 258-259). Aslında sembolik etkileşim Herbert Mead'in geliştirdiği bir düşünceyi onun nispeten felsefi ve sosyal psikolojik düzeyde kalan çalışmalarını daha sosyolojik bir dile ve disiplin çerçevesine uyarlayan öğrencisi Herbert Blumer'dir. (Blumer, 1969:2'den aktaran Aktay, 2020:423; Macionis, 2019).

aidiyet duygularını zenginleştirip bir kimlik olarak taşıdıkları bir sembole dönüşüyor. Uğruna can alıp can verilen, aç kalınan, fedakârlık ve kahramanlık destanları yazılan bir sembol. Modern ulus devletlerin kolektif bilinci artıran semboller yoluyla ulusları motive ettikleri gibi. Metropollerde küresel kültürün pompaladığı kimliksizliğe aidiyet-sizliğe ve tarihsizliğe inat yükselen dev bir bayrak olarak bu sembol Çukur'un her tarafında ve özellikle dahili ve harici bedhahların dönem dönem artan tehditlerine ve etkinliklerine karşı kuvayı milliye ruhunu canlı tutacak bir şekilde dalgalanıyor. Bu hikâyeye, dejavu etkisi yaparak bildik bir başka hikâyeyi de hatırlatmıyor mu?

Bunun dışında Çukur sakinlerine göre aristokratik bir hayat tarzı yaşayan, görece sınıfsal olarak soylu bir hanedan görüntüsü çizen Koçovalılar ailesine karşı bir meşruiyet talebi söz konusu değil. Dizinin birçok bölümünde, İstanbul'daki birçok paylaşım kavgasına Koçovalılarla birlikte canları pahasına omuz veren Çukur sakinleri açısından bu sınıfsal, soysal farklılık hakkında çoğu zaman bir meşruiyet krizi doğmuyor. Bunda Koçovalıların mahallede kurdukları aşevi, onlarla iç içe yaşadıkları ve sorunlarını bizzat sahada görmelerini sağlayan "Dostlar kıraathanesi" ile semt pazarında tezgâhın başına geçip sebze meyve satarak bu eşitsizliğin üretebileceği rahatsızlığı önleyici çabaları etkili olmaktadır. Ayrıca, ailenin, semtte her dara düşenin yardımına koşmaları, İdris Baba'nın, mahallenin neredeyse dörtte üçünün tapusunu elinde tutmasına rağmen bu mülklerinde Çukur semtinin fakir fukarasının oturması da etkilidir.

Bu yüzden aile tarafından bir gelenek olarak kuşaktan kuşağa aktarılan eşitsizliğin meşruiyet araçları da olan ciddi bir sosyal ve kültürel sermayenin birikimi de gerçekleşiyor. Osmanlı'da da hanedan yönetiminin varlığına, olanca şatafatına rağmen genelde bir isyan olmaması da bu tip meşrulaştırıcı sermayelerle (vakıflar, miri iktisadi sistem, zengin fakir birlikteliğine dayalı mekânsal paylaşımı esas alan şehir planlamaları vs.) mümkün olabilmiştir. Neredeyse Çukur semti insanların özel mülkü yoktur, mülk İdris Baba'nın şahsında Koçovalılar hanedanına aittir. Bu durum kolektif yaşamı (cemaat), ortak aidiyet ve kimlikleri besleyen güçlendiren zeminlerdir.

Çukur Semtinin İstanbul'un kentsel çöküntü bölgesi olan ama aynı zamanda kent merkezindeki konumu yeni nesil kentsel değişimci müteahhit tayfasının da iştahını kabartıyor. Mekân üretimi ile ve bunun

pazarlanmasıyla üretilecek rant bu kesimlerin de gözlerini kamaştırıyor. Bu yüzden Koçovalılar'ın neredeyse tüm rakipleri olan bu kesimlerin ortak hedefleri de Çukur'u ele geçirmek şeklindedir. Çukur semti insanları da kendilerine yönelik bu işgalci, ele geçirmeci saldırılara kolektif bir ruhla bir direniş sergiliyorlar. Bu direniş yıllar boyunca edindikleri sosyal ve kültürel sermayelerin oluşturduğu kimlikleri ve aidiyet ruhlarıyla sergiliyorlar, Çukur Sembolünü taşıyan flamalarını göndere çekerek.⁷

Çukur, Unisex Bir Mafya Dizisi mi?

Çukur'da şiddetin dozajı gerçekten çok yüksek ve abartılı, tıpkı mezkûr diğer diziler gibi, fakat Çukur, bu şiddeti diğer dizilerde olmayan yönlerle kapatıyor. Kadınların da fazlasıyla hikayelerde rol oynadığı, kadın erkek romantizmi ve ilişkilerinin de dizide çokça yer aldığı sahnelerle mizah ve müziklerle unutturulmaya çalışılıyor. Bu anlamda Çukur Dizisinin diğer dizilerden bu yönüyle farklılaştığı, kadın izleyicilere de açık ve cazip hale geldiği düşünülebilir. Mezkûr diğer dizilere yapılan en yaygın eleştiri de bu dizilerin çok eril kültürü içerdiklerine dairdi. Çukur yapımcıları ve senaristleri çareyi diziye feminen soslar katarak tam da günümüze uygun bir cinsiyetsizliğe doğru yönlendirerek bulmuşlar. Dizideki baskın kadın karakterlerin erkeksi, erkek karakterlerin de kadınsı tavırları dikkat çekici. Dizi boyunca eril karakteri en baskın kişi ise Cumali tiplemesi, dizinin son sezonunda O'na da bir operasyon yapılıyor fakat yetmiyor.

Yamaç karakterinin Rock and Roll tutkusu ile birleşen large tavırları, Sena, Nehir ve Efsun ile gönül maceraları, Selim'in gizemli ve de

⁷ Bu durum, Alan kavramı ışığında Bourdieu'cu perspektiften şu şekilde açıklanabilir: "Alanda koruma, takip etme ve altüst etme stratejileri birbirini izler. Koruma stratejisini, alandaki statülerini devam ettirmek isteyen baskın gruplar uygular. Muhtemel bir değişim, bu grupların sermayenin tanımı, dağıtımı ve yeniden üretimi konularındaki egemenliklerini kaybetmesine yol açabilir. Bu yüzden mevcut durumun devam etmesi gerekir. Alandaki hâkim failler, değişim gerekiyorsa onun da ancak kendi kontrollerinde gerçekleşmesini isterler. Sürprizlere ve radikal çıkışlara karşı temkinlidirler. Alana yeni girenlerce benimsenen strateji ise takiptir. Bunlar hâkim konumlar elde etmek için uygun fırsatları kollarlar. Bourdieu, alandaki herkesin güç alanında yer almak mücadelesi içinde olduğu ve yeni girenlerin de bundan beri olmadığını iddia eder. Takip stratejisi, heterodoks heyecanlarla alana yeni girenlerin nasıl da hâkim alanın cazibesine kapılıp Ortodoks söyleme kayabileceğinin bir göstergesidir. Altüst etme stratejisi, baskın grupların elindeki sermayede göze en az görünen ve alanın meşruiyetini en esaslı sorgulayan marjinal bir gruba aittir. Ancak bu sorgulama her zaman aynı tempoda gitmeyebilir. Alanda; koruma, takip etme ve altüst etme ilişkisini kısaca şöyle belirtebiliriz: Koruma: Egemenliklerin savunulmasını; Takip: Yeni girenlerin egemenleri takibini; Altüst Etme: Egemenlerin güç kaybetmesi ve ilerleyebilmesi ya da alt grupların müdahalesini; içerir" (Palabıyık, 2011:137).

çarpık erkek arkadaş deneyimleri, her fırsatta sazı eline alıp duygusal tonlarla tellendirmesi ile dizi diğer mezkûr dizilerden farklı bir konseptte sahip oluyor. Senaristlerin bu tarz müdahaleleriyle arada dizi, Unisex bir mafya dizisi gibi akmaya başlıyor. Böyle olunca da kimlik-sizlik, aidiyetsizlik üreten küresel kültüre karşı bazen bir direniş sergilediğini düşündüğümüz dizi ile ilgili umutlarımızda bazen ufak bir hayal kırıklığı da hissetmiyor, bir şüphe de duymuyor olmuyoruz.

Yine de bunu söylemek için aceleci bir çıkarıma gerek yok çünkü dizide fazlasıyla eril karakterler de var. Misal: Paşa, Emmi, Meke, Celasun, Vartolu, Akın ve özellikle Cumali...⁸

Filmin dram sahnelerinde yine de bu eril karakterlerin bile kadınlarının dizinin dibinde salya sümük ağlar hale getirilmeleri oldukça ilginç.

Kimlikli Semtlerin, Seçkinleştirme Süreçlerine Karşı Direnç Potansiyellerini Çukur Üzerinden Görme Denemesi

Çukur'un son sezonunda yaklaşık 2,5 yıl sonrası işleniyor. Bu süreçte Çukur baştan aşağı değişmiş, kendisini dışarıya açmış ve yeni sakinleriyle yeni bir hava ve ruh edinmiş. Kentsel yenilenmenin Çukur'un çehresine verdiği yeni görüntü, insan ilişkilerinde ve çeşitliliğindeki bariz değişim görünürde herkesi mutlu ve memnun kılmış. Çukur'un yeni sahibi, İdris Baba'nın vaktiyle uyuşturucu işine girme ısrarında bulunduğu ve Eşi Sultan Hanım'a karşı gönül verdiği için vurduğu ama ölmediği için affedip semtten kovduğu öz kardeşi Cumali Amca...

Cumali Amca İdris Baba'nın kontrolü dışında, farklı bir kimlikle Halil İbrahim adıyla ve vekalet verdiği Nedim gibi kişiler üzerinden yaşadığı yeraltı dünyasında uyuşturucu karteline dönüşmüş bir kişilik. İstanbul'u ele geçirmek için önündeki en büyük engel olan Erdenet imparatorluğunu Yamaç ve Koçovalılar eliyle dağıttıktan sonra, kendisinde bir takıntı haline gelen Çukur'a el koyma hedefinden asla vazgeçmemiş ve "Amca" sıfatıyla da bunu başarınca Varto'luyu da bir şekilde derin planlarla yanına çekerek bu amacını gerçekleştirmiştir.

⁸ Bu arada, sosyal medyada dizi ile ilgili ilginç analizler de var. Bunlardan en dikkat çekici olanı twitter üzerinden yapılanıydı. Bu analize göre, İdris Baba Osmanlıyı, Yamaç Cumhuriyeti temsil ediyormuş. Vartolu, evin inkâr edilen, bir kıyıda terkedilen, bu yüzden Babası ve mahallesi (devletin) tarafından kabul görmek için elinden geleni yapan Kürdü, Cumali ise kendisini her daim evin sahibi addeden, her daim agresif Ülkücüsü; Sıra dışı yaşamı, düşünme ve davranma tarzı ile Selim, liberal söylemin ülkedeki temsilcisi imiş... Bu arada, Murtaza karakteri üzerinden Alevilik; Karakuzular üzerinden de toplumsal dışlanmaya maruz kalmış sınıf altı hayatlar yansıtıyormuş.

İlk işi Çukur'u yenilemek olan Amca, ailenin tüm bireylerini onların zaaflarını kullanarak kendisine bağlamış. Sultan Ana'dan Vartolu'ya; Karaca'dan Akın'a herkesi itaat ettirmiş. Direnen eski düzenin tüm elemanlarını pasifize etmeyi de başarmış. Entrikalarıyla, asi, delikanlı tavırlı Cumali'yi bile günlük maişetini sadece pazarcılık yaparak sağlayan sıradan bir aile reisine dönüştürmüştü. Yamaç, Amca'nın kontrolündeki 2,5 yıllık esaretten ve işkencelerden sonra beklenmedik bir şekilde ortaya çıkıp Çukur'a dönünceye kadar Amca, İmparatorluğunu tüm İstanbul'da yaymıştır. Yamaç'ın hedefi olan İstanbul'u Çukur yapmak Amca'da Çukur'u İstanbul yapmak olarak gerçekleşmiştir. Yamaç, Çukur'un yeni çehresi ve insan ilişkilerini anlamak konusunda uzun süre bocalıyor. Yeni düzenden memnuniyeti aktaran sahneler, söylevler Vartolu'nun ikna çabaları bir taraftan, abisi ve kendisine sadık, Çukur'un eski aidiyet bağlarına ve kimliğine bağlı bir avuç arkadaşının durumu ve ikna edici söylevleri arasında bir süre kararsız kalmaktadır.

“Burası Artık Çukur gibi Kokmuyor”

Fakat ev ev sokak sokak gezerek herkesi gözlemleyerek vardığı sonucu Amca'ya tek cümlede özetliyor: “-Burası Çukur gibi kokmuyor, burada Çukur'dan eser bırakmamışsın...” Tabii ki yeni sezonun senaryo akışı kentsel yenilenme süreciyle dışlanan kesimlerle, yani eski düzenin devamını savunanlarla yeni düzenin kavgasız patirtisiz ortamında refah ve huzur içinde yaşayan yeni seçkinleri arasındaki gerilimle devam ediyor.

Bu dizinin bu (son) sezonu ile, kentsel yenilenme süreçlerinin beraberinde getirdiği en önemli sorun olan seçkinleştirme (*mutenalaşma, gentrification*) olgusunun harika bir kurgu ve içerikle anlatıldığı belki de ilk dizi olma özelliği de taşıyor. Bu yönüyle, kentsel çöküntü bölgelerinde son 20 yıldır yapılan kentsel değişim çerçevesi içinde ele alınan, yenileme faaliyetlerinin, semtlerin otantik dokularına, oralarda ki insan ilişkilerindeki doğallığa ve sakinlerinin mekanlarıyla tarihsel olarak kurdukları aidiyetlerine ve kimlik bağlarına verdikleri tahribin boyutları ile de yüzleşme fırsatı buluyoruz. Bu fırsat sırasında kimlikli semtlerin yenileşme karşısında nasıl bir direnç gösterebildiklerinin işaretlerini de görüyoruz. Malum, İstanbul'da birçok semtte bu tahribatlar yaşanırken direnen çok az semt vardı. Benim de doktora tezimde ele aldığım bir semt vardı, bu şekilde direnç ortaya koyabilen: Tophane

Tophane Semtinin uluslararası bir dönüştürme projesi olan Galataport Projesi ile şimdilerde hızlanan değişim dönüşüme yaklaşık 20 yıldır direnmesinin, semtin seçkinleştirilmesine dair insanlarla ortaya koyduğu, koyabildiği adeta bir bariyeri andıran direnişin anlatıldığı bu tezde, başka diğer semtlerde bu tip direnişlerin ya da bariyerlerin olmayışını Tophane semtine özgü kimlikli mekân özelliği ile açıklamıştım. Çukur'daki bu direniş de tam da semt kimliğinin, kimlikli semt olmanın dinamizminden besleniyor. Bu yüzden, sakinleri açısından bir ev, bir yuva, dolayısıyla bir aile ortamı olan, ki, semtin bu yönü dizinin pek çok bölümünde ısrarla vurgulanıyor. İşte, bu yüzden de Çukur'u nezhleştirerek ele geçirme fikri kolay işletilecek bir fikir olmamalıydı.

Yamaç Koçovalı da sürekli Çukur'un kuruluş hikayesine ve amacına göndermeler ve) hatırlatmalar yaparak oluşan yeni düzene karşı herkesi seferber etmeye ayağa kalkmaya direnişe çağırıyor. Ancak bu sefer, önündeki en büyük engel, 3 yıllık süre içinde semt sakinlerinin, özellikle, refah içindeki etkin bireylerini aslında bir hapishanede olduklarına ikna edememek... Bu yüzden semtin yeni seçkinleri olan bu eski dava arkadaşlarının bir kısmı, oluşan yeni düzenden nemalanan ve görece refah ve konfor ortamında kendisine karşı saf tutacaklardır. Başta, kendisiyle can ciğer kuzu sarması olduğu İdris Baba'sının oğlu Vartolu olmak üzere. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Çukur'da içten içe yeni duruma ve oluşturulan düzene bir isyan büyümeye başlıyor. Bu isyanın Çukur'da artık görmeye aşına olduğumuz duvar yazılarında ifadesi de şu oluyor: "İyiliğimizi istiyorlarmış, ama vermeyeceğiz..."

Kaynakça

- Aktay, Aydın, 2013, *Kentsel Mekânın Paylaşılması Sorunu: Beyoğlu/Tophane Örneği*, SAÜ, SBE, Doktora Tezi.
- Aktay, Aydın, 2020, *Seçkinleştirme Karşısında Kimlikli Mekanlar/Bariyer Semtler: İstanbul Tophane Semti Örneği*, Tezkire Yayınevi, Ankara.
- Blumer, Herbert, 2019, 1969: 2'den aktaran, 2020: 423; Macionis, 2019. Blumer, Herbert, 1969, *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*, Berkeley: University of California Press.
- Öztürk, Emre, 2018, "George Herbert Mead'in Sosyal Davranışçılık Devrimi: Sosyolojizm ve Psikolojizm Kısacasında Bir "İlişkisel Faillik" Denemesi", *SAD/JSR* Cilt, 21, Sayı 2.
- Palabıyık, Adem, 2011, "Pierre Bourdieu Sosyolojisinde "Habitus, Sermaye ve Alan Üzerine", *Liberal Düşünce*, Yıl 16, Sayı 61-62, Kış-Bahar 2011, s. 121- 141.